

भारतीय रिजर्व बँक
RESERVE BANK OF INDIA
www.rbi.org.in

आरबीआय/२०१२-१३/४३

डीबीओडी.क्र.सीआयडी.बीसी.१०/२०.१६.००३/२०१२-१३

जुलै २, २०१२

- i) सर्व शेड्युल कर्मर्शियल बँक (आरआरबीज् आणि एलएबीज् सोडून)आणि
- ii) सर्व नोटीफाईड वित्तीय संस्था

महोदय,

जाणूनबुजुन कसुरी करणारांवरील महापरिपत्रक

आपणास माहितच आहे की, रिझर्व बँकेने, बँका व वित्तसंस्थांना (एफआय) वेळोवेळी जाणूनबुजुन कसुरी करणारांबाबतच्या सूचना असलेली अनेक पत्रके दिली आहेत. ह्या विषयावरील सर्व विद्यमान सूचना, बँका व वित्तसंस्थांना एकत्रितपणे मिळव्यात ह्यासाठी हे परिपत्रक तयार करण्यात आले आहे. ह्या महापरिपत्रकात, जाणूनबुजुन कसुरी केल्या जाण्याच्या सर्व प्रकरणांवरील, सध्या कार्यवाहीत असलेल्या सर्व सूचना/मार्गदर्शक तत्वांचा समावेश करण्यात आला आहे. हे महापरिपत्रक आरबीआयच्या वेबसाईटवर ही <http://www.rbi.org.in> टाकण्यात आले आहे.

आपला,

(राजेश वर्मा)

मुख्य महाव्यवस्थापक

बँक आर्थिक व्यवहार विभाग आणि विकास विभाग, केंद्रीय कार्यालय, १३ वा मजला, केंद्रीय कार्यालय बिल्डिंग, शहीद भगतसिंह मार्ग, मुंबई-४००००१, टेलिफोन.:९१-२२-२२६०१०००,
:९१-२२-२२७०१२३६,फॅक्स/फॅक्स क्र. ९१-२२-२२७०१२३९, ईमेल आयडी: cgmicdbodco@rbi.org.in

सहेतुक कसुरी करणा-यावर महापरिपत्रक

उद्दिष्ट:

जाणूनबुजून कसुरी करणारांना पुढे बँक-वित्त दिले न जाईल ह्याची खात्रीकरण घेण्यासाठी, त्यांच्या कर्जाबाबतची माहिती प्रसारित करण्यासाठी एक प्रणाली तयार करणे

उपयोग:

सर्व अनुसूचितवाणिज्य बँक (आरआरबी व एलएबी सोडून) व अखिल भारतीय अधिसूचित वित्तसंस्थांसाठी.

रचना:

१	परिचय
२	सहेतुक कसुरी करणा-यावर जाहीर केलेल्या मार्गदर्शनपर सुचना
२.१	सहेतुक कसुरीची व्याख्या
२.२	निधीचे अपवाहन आणि निधी बेईमानीने काढणे
२.३	अंतिम सीमा
२.४	निधीचा अंतिम उपयोग
२.५	दंडात्मक कार्यवाहीचे उपाय
२.६	गुप कंपनीद्वारे प्रस्तुत केलेल्या गॅरंटी
२.७	लेखा परिक्षकांची भूमिका
२.८	अंतर्गत ऑडिट / निरीक्षणाची भूमिका
२.९	आरबीआय / कर्ज माहिती कंपनीला प्रतिवेदन
३	तक्रार सुधार यंत्रणा
४	सहेतुक कसुरी करणा-यावर फौजदारी कारवाई
४.१	जे.पी.सी. शिफारसी
४.२	अंतिम उपयोगाची निगराणी
४.३	बँका / वित्तीय संस्थांद्वारे फौजदारी कारवाई
५	संचालकांच्या नावाचे प्रतिवेदन
५.१	अचूकतेची खात्री करण्याची गरज
५.२	स्वतंत्र आणि नामनिर्देशित संचालकांच्या स्थानाशी संबंधित
५.३	सरकारच्या जबाबदा-या
५.४	संचालक ओळख क्रमांक(डीआयएन) चा समावेश (डीआयएन)
६	जोडपत्र १ - सादर करावयाचा नमुना
	जोडपत्र २ - एकत्रित केलेल्या परिपत्रकाची यादी

१. परिचय

आरबीआय द्वारे रु. २५ लाख किंवा त्यापेक्षा जास्त रकमेच्या सहेतुक कसुरीच्या माहिती गोळा करण्यासाठीच्या केंद्रीय दक्षता आयोगाच्या सूचनांना अनुसरून आणि बँकांना व वित्तीय संस्थांमध्ये त्यांच्या सूचनेचा प्रसार करण्यासाठी आरबीआय द्वारे एक योजना आखण्यात आली, जी १ एप्रिल १९९९ पासून लागू झाली, ज्याच्याद्वारे बँका आणि भारतातील सर्व अधिसूचित वित्तीय संस्थांना सहेतुक कसुरी करणा-यांची माहिती आरबीआय ला देणे आवश्यक आहे. सहेतुक कसुरीत सामान्यपणे खालील गोष्टी येतात:

अ)पुरेसे उत्पन्न आणि चांगली निव्वळ योग्यता असून सुद्धा सहेतुकपणे देयाची फेडणी न करणे

ब) कसुर करणा-या विभागाच्या निधीचे बेईमानी ने नुकसान होणे

क) वित्तसाहाय्य केलेली मालमत्ता खरेदी केलेली किंवा विकलेली नसणे आणि नफ्याचा गैरउपयोग करणे

ड) चुकीचे निवेदन करणे / खोटे अहवाल तयार करणे

ई) बँकाच्या माहिती दिल्याशिवाय प्रतिभूतीचे निकाल लावणे / काढून टाकणे

एफ) कर्जदारांद्वारे बेईमानीचे व्यवहार

त्यानुसार बँका आणि वित्तीय संस्थांनी सहेतुक कसुरी करणा-यांचे सर्व मामले, जे ३१ मार्च १९९९ या तारखेनंतर झाले किंवा त्यांचा शोध लागला, त्याचा अहवाल त्रैमासिक स्वरूपात देणे सुरु केले. यामध्ये कार्यकारी संचालकाच्या अध्यक्षते खालील आणि दोन जीएम/डीजीएम असलेल्या उच्च पदाधिकारांच्या समितीद्वारे सर्व अकार्यकारी कर्जदार खात्यांसोबत एकुण रु.२५ लाख आणि त्यापेक्षा जास्त न फेडलेली रक्कमेचा(निधीबद्ध सोयी आणि अशा निधीबद्ध नसलेल्या सोयी ज्या निधीबद्ध सोयीत परिवर्तीत होतात) सहेतुक कसुरी म्हणून अंतर्भाव केला आहे. बँका व वित्तीय संस्थांनी रु. १.०० करोड किंवा त्यापेक्षा जास्त रकमेच्या सहेतुक कसुरीच्या सर्व मामल्यांचे खटला दाखल करण्यासाठी परिक्षण करावे आणि तसेच जिथे कसुरी करणा-या कर्जदाराद्वारे फसवणूक/अफरातफरीची घटना उघडकीस आल्यास गुन्हेगारी कार्यवाही करण्याचा विचार करावा असा सल्ला दिला गेला. एकत्रित आलेल्या बँक/विविध कर्ज देणा-या बँका आणि वित्तीय संस्थांना सल्ला दिला जातो की त्यांनी इतर सहभागी/वित्तीय पुरवठा करणा-या बँकांना सुद्धा सहेतुक कसुरी करणा-यांचा अहवाल द्यावा. विदेशी शाखांमधील सहेतुक कसुरी करणा-या मामल्यांच्या प्रकटीकरणाला यजमान देशाच्या कायद्याच्या अंतर्गत स्विकृती असेल तर असे अहवाल सादर करण्याची गरज आहे.

२. सहेतुक कसुरी करणा-यांवर जाहीर केलेल्या मार्गदर्शनपर सुचना

वित्तीय यंत्रणेत सातत्याने दिसणा-या सहेतुक कसुरीवर चिंता व्यक्त करतांना, संसदेच्या स्टँडिंग समितीच्या वित्त संस्थांवरील वित्ताच्या ८ व्या अहवालात, रिझर्व बँक ऑफ इंडिया ने भारत सरकारच्या परामर्शासोबत, एस.एस.कोहली यांच्या अध्यक्षतेखाली, नंतर भारतीय बँकांच्या संघटनेच्या अध्यक्षांनी, समितीच्या काही शिफारसींचे परिक्षण करण्यासाठी सहेतुक कसुरी करणा-यांचा कार्यकारी समूह (डब्ल्यु.जी.डब्ल्यु.डी.) मे २००१ मध्ये स्थापन केला. समूहाने त्याचा अहवाल नव्हेंबर २००१ मध्ये सादर केला. डब्ल्यु.जी.डब्ल्यु.डी. च्या शिफारसींचे पुढे रिझर्व बँकेद्वारे स्थापित गृह कार्यकारी समूहांद्वारे परिक्षण केले गेले. त्यानुसार, ३० मे, २००२ मध्ये योजनेत पुढे आरबीआय द्वारे संशोधन केले गेले.

एप्रिल १९९४, मध्ये सुरुवात झालेल्या बँका आणि वित्तीय संस्थांच्या सहेतुकपणे कसुरी करणा-या कर्जदारांचे प्रकटीकरणच्या योजनेची वरील योजना एक परिशिष्ट आहे, दिनांक २३ एप्रिल १९९४ च्या आरबीआय परिपत्रक डीबीओडी -क्र.-बीसी/सीआयएस/४७/२०.१६.००२/९४ मध्ये पहा

२.१ सहेतुक कसुरीची व्याख्या

'सहेतुक कसुरी' या शब्दाच्या व्याख्येला खाली दिलेल्या आधीच्या व्याख्येच्या अधिक्रमणाने पुनःव्याख्यित केले गेले आहे :

जर खालीलपैकी कोणतीही घटना समोर आली तर एक 'सहेतुक कसुरी' म्हणून समजले जाते :-

(अ) युनिट कर्ज देणा-या कर्जदात्याची देणी परतफेड करण्याच्या दायित्वाची पूर्तता करण्यास कसूर झाला, जरी उक्त दायित्व पूर्ण करायची त्याची क्षमता होती.

(ब) युनिट कर्ज देणा-या कर्जदात्याची देणी /परतफेड करण्याच्या दायित्वाची पूर्तता करण्यास कसूर झाला, आणि त्याने ज्या कारणासाठी कर्ज घेतले त्या कारणासाठी ते न वापरता त्या निधीचा ओघ इतर उद्देशाची पूर्तता करण्याकडे वळविला.

(क) युनिट कर्ज देणा-या कर्जदात्याची देणी /परतफेड करण्याच्या दायित्वाची पूर्तता करण्यास कसूर झाला, आणि त्याने बेईमानीने ती निधी काढून घेतली ज्यामुळे त्या निधीचा उपयोग ज्या कारणासाठी तो निधी प्राप्त झाला होता त्या विशिष्ट उद्देशासाठी नाही झाला, आणि युनिटमधील इतर मालमत्तेच्या स्वरूपात तो निधी उपलब्ध नव्हता, म्हणजेच युनिटमधील इतर बाबींसाठी सुद्धा त्याचा उपयोग नाही केला गेला.

(ड) युनिट कर्ज देणा-या कर्जदात्याची देणी /परतफेड करण्याच्या दायित्वाची पूर्तता करण्यास कसूर झाला व तसेच त्याने मुदत कर्जाची गॅरंटी च्या उद्देशासाठी दिलेली चल स्थिर मालमत्ता किंवा अचल संपत्तीची बँक/कर्जदात्याला माहिती दिल्याशिवाय विल्हेवाट लावली किंवा काढून टाकली.

२.२ निधीचे अपवाहन आणि निधी बेईमानीने काढणे

"निधीचे अपवाहन" आणि "निधीचे बेईमानीने काढणे" या शब्दांचे खालीलप्रमाणे अर्थ लावले जावेत:-

२.२.१ खाली दिलेल्या घटनांपैकी कोणतीही एक घडल्यास त्याचा समावेश, वरती परिच्छेद २.१(ब) मध्ये संदर्भित केलेला निधीचे अपवाहनाचा, अन्वयार्थ त्याला लावण्यात केला जाईल.

(अ) थोड्या कालावधीचे चालू भांडवली निधीचा उपयोग दीर्घकालीन उद्देशासाठी करणे, ज्या मंजूरी मिळालेल्या अटीच्या सोबत अनुकूल नसतील

(ब) कर्जाने घेतलेल्या निधीचा वापर ज्या कारणासाठी कर्जाला मंजूरी मिळाली आहे त्या कारणासाठी न करता इतर उद्देश /कार्य किंवा मालमत्तेच्या निर्माणासाठी करणे

(क) निधीचे हस्तांतरण सहाय्यक /समूह कंपन्यांकडे किंवा इतर निगमांकडे कोणत्याही पद्धतीद्वारे करणे

(ड) कर्जदात्याच्या पूर्वसंमतीशिवाय कर्ज देणा-या बँकेच्या व्यतिरिक्त कोणत्याही अन्य बँकेच्या किंवा सहाय्यक संस्थेच्या सदस्यांच्या माध्यमातून निधीला बाहेर काढणे.

(ई) कर्जदात्याच्या संमतीशिवाय इक्विटी / कर्ज पत्राच्या मार्गाद्वारे इतर कंपनीमध्ये गुंतवणूक करणे

(एफ) निधीच्या परिनियोजनात कमी येणे अगदी तंतोतंत संवितरण /काढलेल्या रकमेच्या एवढे आणि फरकाचे

हिशेब दिलेला नसणे

२.२.२ जर बँक /वित्तीय संस्थेकडून कर्जाने घेतलेल्या निधीचा कर्जदाराने, ज्या उद्देशासाठी ते घेतले आहे त्या उद्देशाशी संबंधी नसलेल्या कार्यात उपयोग केल्यास, संस्था किंवा कर्जदात्याच्या आर्थिक नुकसानास कारणीभूत ठरल्यास वरील परिच्छेद २.१(क) मध्ये संदर्भित केलेले निधीचे बेईमानी काढणे, याच्या घडल्याचा अन्वयार्थ लावला जावा. एका विशिष्ट प्रतिक रक्कम ते बेईमानीने काढला गेलेला निधी या दोहोंपैकी काय याचा निर्णय, कर्जदाता सामान्य सत्य व समस्येच्या परिस्थितीवर आधारीत निवाड्याचा असेल.

कर्जदाराच्या मागिल कार्य - निष्पादन रेकॉर्डचा दृष्टीकोन ध्यानात ठेवून सहेतूक कसुरीची पारख केली जावी आणि एखाद्या व्यवहार / घटनेच्या आधारावर निर्णय घेतला जाऊ नये. सहेतूक कसुरी करणा-याच्या श्रेणीत टाकल्या जाणा-या कसुराने मुद्दाम, हेतुपुरस्सर आणि नियोजित कसुरी असली पाहिजे.

२.३ अंतिम सीमा

यद्यपि खालील परिच्छेद २.५ मध्ये दर्शविलेले दंडात्मक कार्यवाहीचे उपाय सामान्यतः सहेतूक कसुरी करणारे म्हणून ओळखले गेलेल्या कर्जदारांना किंवा निधीला बेईमानीने काढण्यात/ओघ दुसरीकडे वळविण्यासाठी प्रोत्साहन देण्यात सामिल असणा-यांना आकर्षित करतात त्याला लक्षात घेऊन, बँक/वित्तीय संस्थांद्वारे आरबीआय ला सहेतूक कसुरीचे घटनांचे प्रतिवेदन करण्यासाठी केंद्रीय दक्षता कमिशन द्वारे, निश्चित केलेली सध्याची मर्यादा रु. २५ लाख आहे, कोणताही सहेतूक कसुर करणारा ज्याची न फेडलेली शिल्लक रक्कम रु.२५ लाख किंवा त्यापेक्षा जास्त आहे, त्याच्यावर खालील २.५ परिच्छेदात दिलेल्या दंडात्मक कार्यवाही केल्या जाऊ शकतात. ही रु.२५ लाखाची मर्यादा, बेईमानीने निधी काढणे/निधीचा ओघ दुसरीकडे वळविण्याच्या घटनेच्या परिज्ञान घेण्याच्या उद्देशासाठीसुद्धा लागू केली जाऊ शकते.

२.४ निधीचा अंतिम उपयोग

योजनेला वित्तीय मदत देण्याच्या बाबतीत, बँका/वित्तीय संस्थांनी निधीच्या अंतिम उपयोगाची माहिती मिळविण्यासाठी दुस-या विषयांबरोबर, चार्टर्ड अकाउंटंट कडून उद्देशासाठी प्रमाणपत्र मिळवून खात्री कण्याचा प्रयत्न करावा. कमी मुदतीची कार्पोरेट/स्पष्ट कर्जाच्या बाबतीत, कर्जदात्याकडून स्वयं केलेला अशा प्रकारचा प्रस्ताव 'देय उद्यमांद्वारे' परीपूरक असणे आवश्यक आहे, शक्य तितक्या मर्यादेपर्यंत, अशी कर्जे फक्त त्या कर्जदारांसाठीच मर्यादीत असावीत, ज्यांची इमानदारी आणि विश्वसनियता मंडळासमोर असेल.

बँका व वित्तीय संस्थांनी, म्हणून केवळ चार्टर्ड अकाउंटंट द्वारे प्राप्त झालेल्या प्रमाणपत्रावर पूर्णपणे अवलंबून राहू नये, तर त्यांच्या कर्ज विभागाच्या गुणवत्तेत वाढ करण्यासाठी अंतर्गत नियंत्रणे व कर्ज जोखिम व्यवस्थापन यंत्रणेला मजबूत करा व बँका आणि वित्तीय संस्थांद्वारे निधीचा अंतिम उपयोगाची खात्री करणे हा, त्यांच्या कर्ज धोरणाच्या कागदपत्राचा एक भाग म्हणून तयार करावा, ज्याच्यासाठी योग्य ते उपाय केले जातील असे म्हणण्याची गरज नाही. खाली काही **उदाहरणात्मक उपाय** दिले आहेत, ज्यांचा उपयोग कर्जदात्यांद्वारे निधीच्या अंतिम वापरावर लक्ष ठेवण्यासाठी व खात्री करण्यासाठी केला जाऊ शकतो.

(अ) कर्जदाराच्या त्रैमासिक प्रगती अहवाल / चालू विवरणे / ताळेबंद पत्रिकेची अर्थपूर्ण छाननी

(ब) कर्जदात्याला गॅरंटी म्हणून दिलेल्या कर्जादाराच्या मालमत्तेचे नियतकालिक निरीक्षण

(क) कर्जदाराच्या लेखा पुस्तकांची व इतर बँकांचे धारणाधिकार असलेले खाते राखले नसल्यासंबंधी नियतकालिक छाननी

(ड) सहाय्यक युनिटला नियतकालिक भेटी

(ई) कार्यकारी भांडवली वित्तासहाय्य च्या बाबीत नियतकालिक भाग हिशेब तपासणीची यंत्रणा

(एफ) कर्जदात्याच्या 'कर्ज' कार्याची नियतकालिक बहुव्यापक व्यवस्थापन हिशेब तपासणी, जेणेकरून कर्ज प्रबंधनातील सर्वांगी कमतरता ओळखता येईल.

(हे लक्षात ठेवावे की उपायांची ही यादी केवळ उदाहरणात्मक आहे आणि कोणत्याही अर्थाने पूर्ण नाही.)

२.५ दंडात्मक कार्यवाहीचे उपाय

सहेतूक कसुरी करणा-यांद्वारे भांडवली बाजारात प्रवेश मिळविण्यास प्रतिबंधासाठी, सहेतूक कसुरी करणा-यांची यादी (खटला दाखल न झालेल्या दस्ताएवजाचे खाते)ची प्रत आणि सहेतूक कसुरी करणा-यांची यादी(खटला दाखल झालेल्यांचे खाते) आरबीआय आणि कर्ज माहिती विभाग(भारत) लिमिटेड. (सीआयबीआयएल) द्वारे सेबी कडे अनुक्रमे पाठली जाते.

वरील परिच्छेद २.९ मध्ये केलेल्या व्याख्ये नुसार सहेतूक कसुरी करणारे म्हणून ओळखल्या गेलेल्या विरुद्ध बँका व वित्तीय संस्थांद्वारे खालील उपाय केले जावेत :

अ) यादीत दिलेल्या सहेतूक कसुरी करणा-यांना कोणत्याही बँक/ वित्तीय संस्थांद्वारे अतिरिक्त सोयीसुविधा दिल्या जाऊ नयेत. या शिवाय जिथे बँका /वित्तीय संस्थांनी **उद्यमी / कंपनीचे समर्थकांनी** बेईमानीने निधी काढला /निधीचा ओघ दुसरीकडे वळविला,खोटे प्रदर्शन,खोटे फसवणूक करणारे लेखा पुस्तक बनविणे आणि बेईमानीचे व्यवहार केले आहेत, असे ओळखले गेले आहेत, त्यांना आरबीआय द्वारे सहेतूक कसुरी करणा-यांच्या यादीत सहेतूक कसुरी करणारे म्हणून नाव प्रकाशित झाल्याच्या तारखेपासून ५ वर्षांच्या कालावधीसाठी, शेड्यूल कमर्शियल बँका, विकास वित्तीय संस्था, सरकारच्या मालकीचे एनबीएफसी, गुंतवणूक संस्था इ. मध्ये, नवीन चल जोखिम उद्यमात प्रवेश करण्यास मनाई करण्यात यावी.

ब) कायदेशीर प्रक्रिया, जिथे कुठे कर्जदार /गॅरंटी देणारा यांच्या विरुद्ध वारंट निघाला आहे आणि देय राशीच्या पुनःप्राप्तीचा गहाण सोडविण्याचा हक्क नष्ट केला आहे, त्याला लवकरात लवकर सुरु करावे. कर्जदाता, जिथे आवश्यक असेल तिथे सहेतूक कसुरी करणा-यांविरुद्ध गुन्हेगारी प्रक्रिया दाखल करू शकतो.

क) जिथे शक्य असेल, तिथे बँका व वित्तीय संस्थांनी, सहेतूक कसुरी करणा-या कर्जदार युनिटच्या व्यवस्थापनाच्या बदलसाठी अग्रसक्रिय मार्गाचा स्विकार करावा.

ड) कंपनीसोबत कर्जाच्या करारातील एक प्रतिज्ञापत्र, ज्यात बँका / अधिसूचित वित्तीय संस्थांचा महत्वाचा शेअर आहे, त्यांना बँका /वित्तीय संस्थांद्वारे समाविष्ट केले जावे, ज्यामुळे कर्जदार कंपनीनी अशा व्यक्तीला पदाधिष्ठित करू नये, जो कंपनीच्या मंडळात समर्थक किंवा संचालक असेल, ज्याची ओळख वरील परिच्छेद २.९ मधील व्याख्येनुसार, सहेतूक कसुरी करणारा म्हणून केली गेली आहे आणि अशा बाबतीत, असा व्यक्ती कर्जदार कंपनीच्या मंडळात आढळला असेल, तर त्या व्यक्तीला त्या मंडळातून काढण्यासाठी ती शीघ्रतेने व प्रभावी पाऊले उचलेल.

बँका व वित्तीय संस्थांच्याद्वारे, संपूर्ण प्रक्रियेत पारदर्शकता ठेवली जाणे हे अत्यावश्यक राहिल, जेणेकरून दंडात्मक कार्यवाहीच्या तरतूदींचा गैरवापर होणार नाही आणि अशा विवेकाधीन अधिकारांची व्याप्तीला कमीत कमी ठेवले जाईल. एकच किंवा विविक्त प्रसंग, दंडात्मक कार्यवाही करण्याला प्रभावित करण्यासाठीचा आधार बनविला जाऊ नये याची सुद्धा खात्री केली जावी.

२.६ ग्रुप कंपनीद्वारे प्रस्तुत केलेल्या गॅरंटी

ग्रुपमधील एक कर्जदार कंपनीच्या सहेतूक कसुरी करणा-यांसोबत व्यवहार करतांना, बँका/वित्तीय संस्थांनी त्या व्यक्तीगत कंपनीचा, त्याच्या कर्जदात्यांना परतफेड करण्याच्या संदर्भासोबत, ट्रॅक रेकार्डचा विचार करावा. तथापि, अशा बाबतीत, जिथे ग्रुपमध्ये समाविष्ट कंपनीद्वारे सहेतूक कसुरी करणा-या युनिटच्या संबंधी लेटर ऑफ कॅम्फट आणि /किंवा गॅरंटी फर्निश केले गेले असेल, तिथे जेव्हा बँका/वित्तीय संस्थांना आवाहन केले असेल त्यांना

स्विकारले जाऊ नये, अशा ग्रुप कंपनींना सुद्धा सहेतुक कसुरी करणारे म्हणून समजले जावे.

२.७ लेखा परिक्षकांची भूमिका

जर बँका/वित्तीय संस्थाना, कर्जदाराकडून खोटे हिशेब सादर केलेले निरीक्षणास आले, आणि कर्जदाराच्या लेखा परिक्षकाकडून निष्काळजीपणा किंवा हिशेब तपासणी करण्यात त्रुटी केल्याची आढळल्यास, ते चार्टर्ड अकाउंटंट ऑफ इंडिया(आयसीएआय) कडे रीतसरपणे त्या लेखा परिक्षकाविरुद्ध तक्रार दाखल करू शकतात, जेणेकरून आयसीएआय त्याची तपासणी करेल व त्या लेखा परिक्षकाचे उत्तरदायित्व निश्चित करेल.

निधीचा अंतीम उपयोगावर लक्ष ठेवण्याच्या दृष्टिकोणातून, जर कर्जदात्याला कर्जदाराच्या लेखा परिक्षकाकडून कर्जदाराने निधीचा ओघ दुसरीकडे वळवल्या संबंधी/बेईमानीने निधीचा उपयोग केल्यासंबंधीत विशिष्ट प्रमाणपत्र हवे असल्यास, कर्जदात्याने लेखा परिक्षकाला या उद्देशासाठी संमतीचे वेगळे आदेश द्यावे. लेखा परिक्षकांकडून अशा प्रकारचे प्रमाणपत्र मिळविण्यासाठी, बँका व वित्तीय संस्थाना सुद्धा कर्जाच्या करारात योग्य प्रतिज्ञापत्र सामिल केल्याची खात्री करून घेण्याची गरज राहिल, जेणेकरून कर्जदात्याद्वारे कर्जदाराला /लेखा परिक्षकाला अशा प्रकारचे संमतीचे ठरावपत्र मिळेल.

२.८ अंतर्गत ऑडिट / निरीक्षणाची भूमिका

कर्जादारांद्वारे निधीचा ओघ दुसरीकडे वळविल्याचा दृष्टिकोनावर, कर्जदाराच्या ऑफिसिस /शाखांचे अंतर्गत ऑडिट /निरीक्षण करतांना पुरेसे लक्ष घातले पाहिजे आणि सहेतुक कसुरी करणा-यांची नियतकालिक समिक्षा बँकेच्या ऑडिट कमिटीकडे प्रस्तुत करायला हवी.

२.९ आरबीआय / कर्ज माहिती कंपनीला प्रतिवेदन

बँका / वित्तीय संस्थांनी खटला दाखल असलेल्या रु.२५ लाख व त्यापेक्षा जास्त रकमेच्या सहेतुक कसुरीदारांची यादी, प्रत्येक वर्षाच्या मार्च, जून, सप्टेंबर आणि डिसेंबर महिन्याच्या शेवटी कर्ज माहिती विभाग (भारत)लिमिटेड आणि / किंवा कोणतीही अन्य कर्ज माहिती कंपनी जिने आरबीआयपासून विभाग ५ च्या कर्ज माहिती कंपनी (नियम) कायदा, २००५ च्या नियमानुसार प्रमाणपत्र मिळविले आहे व ज्याची ती सदस्य आहे, कडे जमा करावी. हा अधिनियम व त्याखाली तयार केलेले नियम ह्यांनी दिलेल्या अधिकारांचा वापर करून रिझर्व बँकेने, कर्ज विषयक माहिती संबंधाने व्यवसाय सुरु करण्यास/सुरु ठेवण्यास, (१) एक्सेपेरियन क्रेडिट इन्फर्मेशन कंपनी ऑफ इंडिया प्रा.लि. (२) इक्विफॅक्स क्रेडिट इन्फर्मेशन सर्व्हिसेस प्रा.लि. (३) हाय मार्क क्रेडिट इन्फर्मेशन सर्व्हिसेस प्रा.लि. आणि (४) क्रेडिट इन्फर्मेशन ब्युरो (इंडिया) लि. ह्यांना पंजीकरण प्रमाणपत्र दिले आहे. तथापि, बँका/वित्तसंस्थांनी ज्यांच्याबाबत अद्याप दावे दाखल केलेले नाहीत अशा, जाणूनबुजून कसुरी करणारांची तिमाही यादी, जोडपत्र १ मधील नमुन्यामध्ये, फक्त आरबीआयकडे सादर करावी. क्रेडिट इन्फर्मेशन कंपन्यांनाही सांगण्यात आले आहे की त्यांनी ज्यांच्याबाबत दावे दाखल केले आहेत अशा, जाणूनबुजून कसुरी करणारांबाबतची माहिती त्यांच्या वेबसाईटवरून प्रसारित करावी.

स्पष्टीकरण

या संबंधात, असे स्पष्ट केले गेले आहे, की बँकांना केसेसची माहिती देण्याची गरज नाही जिथे

(i) जिथे देय शिल्लक रक्कम रु.२५ लाख पेक्षा कमी आहे आणि

(ii) अशा केसेसच्या बाबतीत, जिथे बँकां तोडजोडीने समेट करण्यासाठी तयार आहेत आणि कर्जदाराने समझोत्याची रक्कम पूर्णपणे फेडली आहे.

३. तक्रार सुधार यंत्रणा

बँका /वित्तीय संस्थांनी सहेतूक कसुरी करणा-यांच्या घटनांच्या सुचना देण्यासाठी आणि ओळखण्यासाठी खालील उपाय करावेत :

- (i) सहेतूक कसुरीच्या केसेस ओळखण्यात अधिक वस्तुनिष्ठता प्रकट करण्याच्या दृष्टिकोणातून, सहेतूक कसुरी करणारा म्हणून कर्जदाराला वर्गिकृत करण्याचा निर्णय, संबंधीत बँक/वित्तीय संस्थेच्या मंडळाद्वारे ठरविल्याप्रमाणे, कार्यकारी संचालक आणि दोन जीएम/डीजीएम चा समावेश असलेल्या उच्च पदाधिकारीच्या अध्यक्षतेखालील समितीवर सोडून द्यावा.
- (ii) सहेतूक कसुरी करणारा म्हणून वर्गिकृत करण्याचा निर्णयाला चांगल्या रितीने दस्ताऐवज करून ठेवावा व आवश्यक पुरावा म्हणून संभाळून ठेवावा. ज्या कारणामुळे कर्जदाराला सहेतूक कसुरी करणारा म्हणून घोषित केले गेले आहे त्या कारणाचा स्पष्टपणे उल्लेख जसे आरबीआयच्या मार्गदर्शनात दिलेले आहे त्या प्रमाणे, निर्णयात केलेला असावा.
- (iii) त्यानंतर कर्जदाराला त्याला सहेतूक कसुरीकर्ता म्हणून वर्गिकरण केले जात असल्याच्या प्रस्तावासंबंधी त्याच्या कारणांसोबत योग्य त-हेने सल्ला दिला जावा. संबंधीत कर्जदाराला, अशा निर्णयाच्या विरुद्ध अभिवेदन बनविण्यासाठी यथोचित वेळ(जवळपास १५ दिवस)दिला जावा,जर त्याची तशी इच्छा असेल अध्यक्ष आणि प्रबन्ध संचालक आणि दोन अन्य वरीष्ठ अधिकारीचा समावेश द्वारे बनलेल्या तक्रार सुधार समिती कडे अभिवेदन द्यावे.
- (iv) पुढे, वरील तक्रार सुधार समितीने कर्जदारालासुद्धा सुनवणी द्यावी, जर त्याने असे अभिवेदन दिले असेल की सहेतूक कसुरी करणारा म्हणून त्याचे वर्गिकरण चुकीने केले गेले आहे.
- (v) अभिवेदनावर आणि कर्जदाराला योग्य रितीने सल्ला दिला गेल्या संबंधी, समितीद्वारे दृष्टिकोन घेतल्यानंतर सहेतूक कसुरी करणारा म्हणून अंतिम घोषणा केली जावी.

४. सहेतूक कसुरी करणा-यावर फौजदारी कारवाई

४.१ जे.पी.सी. शिफारसी

रिझर्व बँकेने, वित्ताय विनियम वरील स्थायी तांत्रिक सल्लागार समिती सोबत सहेतूक कसुरीला सिमित करण्याशी संबंधीत मामल्यांचे परिक्षण केले, त्या संदर्भात आणि विशेषतः, संबंधीत कर्जदारांच्या विरुद्ध फौजदारी कारवाई सुरु करण्याच्या आवश्यकतेसाठी जेपीसी च्या खालील शिफारसी, त्या अशा.

अ. बँकांना संचालित करणा-या अस्तित्वात असलेल्या कायद्याच्या अंतर्गत कर्जाच्या बाबतीत विश्वासाला भंग केल्याचा किंवा फसवणूक केल्याचा गुन्हा स्पष्टपणे परिभाषित होणे महत्वाचे आहे, ज्यामुळे कर्जदाराने फसवणूकीच्या हेतूने निधीचा ओघ दुसरीकडे वळविला अशा सर्व केसेस मध्ये फौजदारी कारवाई करता येईल.

ब. बँकांनी निधीच्या अंतिम उपयोगाकडे जवळून लक्ष ठेवणे महत्वाचे आहे आणि कर्जदाराकडून निधीचा उपयोग ज्या उद्देशासाठी तो मिळविला होता त्यासाठीच केला गेला आहे अशी ग्वाही देणारे प्रमाणपत्र मिळवावे.

क. चूकीचे प्रमाणपत्र दिल्यास कर्जदाराविरुद्ध फौजदारी कारवाई केली जाऊ शकेल.

४.२ अंतिम उपयोगाची निगराणी

बँका/वित्तीय संस्थांनी निधीच्या अंतिम उपयोगची जवळून निगराणी करावी आणि कर्जदाराकडून निधीचा उपयोग ज्या उद्देशासाठी तो मिळविला होता त्यासाठीच केला गेला आहे अशी ग्वाही देणारे प्रमाणपत्र मिळवावे. कर्जदाराकडून चूकीचे प्रमाणपत्र दिले गेल्याच्या बाबतीत, बँका / वित्तीय संस्था योग्य कायदेशीर प्रक्रिया करण्याचा विचार करतील, ज्यात जिथे जरूरी असेल तिथे कर्जदाराविरुद्ध फौजदारी कारवाई करण्याचा समावेश असेल.

४.३ बँका / वित्तीय संस्थांद्वारे फौजदारी कारवाई

भारतीय दंड संहिता(आयपीसी)१८६० च्या कलम ४०३ व ४१५ च्या तरतूदींच्या अंतर्गत, सहेतूक कसूरी करणा-यांविरुद्ध फौजदारी कारवाई करण्यासाठी(अर्थात हे केसच्या तथ्य आणि परिस्थितीवर अवलंबून आहे), अस्तित्वात असलेल्या कायद्याच्या अंतर्गत सुद्धा वाव आहे, हे ओळखणे महत्वाचे आहे. त्यामूळे बँका /वित्तीय संस्थांना, कर्जदाराद्वारे सहेतूक कसूरी किंवा चूकीचे प्रमाणपत्र दिल्याबद्दल, जिथे कुठे जरूरी समजले गेले असेल, प्रत्येक मामल्याच्या सत्य आणि परिस्थितीवर आधारीत, आयपीसीच्या वरील तरतूदींच्या अंतर्गत, आमच्या सूचनांचे आणि जेपीसीच्या शिफारसीचे पालन करण्यासाठी, त्यांच्या विरुद्ध गंभीरपणे आणि त्वरीत फौजदारी कारवाई सुरु करण्याचा विचार करण्याचा सल्ला दिला गेला आहे.

दंडात्मक कारवाईच्या तरतूदींचा वापर प्रभावीरित्या आणि निर्धाराने पण काळजीपूर्वक विचार आणि कर्ज फेडण्याची ताकिद दिल्यानंतर केला गेला आहे याची सुद्धा खात्री करावी. या बाबतीत, बँका / वित्तीय संस्थांना व्यक्तीगत मामल्याच्या सत्यावर आधारीत फौजदारी कारवाईचा प्रारंभ करण्यासाठी त्यांच्या मंडळाच्या अनुमतीबरोबर, यंत्रणा पारदर्शक ठेवण्याचा सल्ला दिला जातो.

५. संचालकांच्या नावाचे प्रतिवेदन

५.१ अचूकतेची खात्री करण्याची गरज

आरबीआय/कर्ज माहिती कंपनी, खटला दाखल न झालेल्या आणि खटला दाखल झालेल्या खात्यांच्या माहितीचे क्रमशः प्रसारण करतात, ज्याप्रकारे त्यांना बँका/वित्तीय संस्थाद्वारे प्रतिवेदन मिळते आणि माहितीचे बरोबर प्रतिवेदनाची जबाबदारी आणि तसेच सत्य आणि आकडेवारीच्या अचूकतेचा आधार संबंधीत बँका व वित्तीय संस्थांचा असतो. म्हणून, बँका आणि वित्तीय संस्थांनी, त्यांच्या लेखी नोंदीची अद्यतीकरण करण्यासाठी विनाविलंब पाऊले उचलावी आणि प्रचलित संचालकांच्या नावे प्रतिवेदित केली गेल्याची खात्री करावी. इतर बँका व वित्तीय संस्थांना रक्षक म्हणून ठेवतांना, प्रचलित संचालकांची नावे प्रतिवेदित करण्याशिवाय, कसूरी करणारा म्हणून खात्याचे वर्गिकरण करण्याच्या वेळी कंपनीशी संबंधित असणा-या संचालकांसंबंधीची माहिती पुरविणे सुद्धा गरजेचे आहे. बँका आणि वित्तीय संस्थांनी सुद्धा संचालकांसंबंधीच्या सत्याची, शक्य त्या मार्गांनी, कंपनीच्या रजिस्ट्रार सोबत क्रॉस चेकींग(परत तपासणी) द्वारे खात्री करून घ्यावी.

५.२ स्वतंत्र आणि नामनिर्देशित संचालकांच्या स्थानाशी संबंधित

व्यावसायिक संचालक जे त्यांच्या विशेषज्ञ ज्ञानासाठी कंपनीशी संबंधित आहेत, ते स्वतंत्र संचालक म्हणून कार्य करतात. अशा स्वतंत्र संचालकांना, संचालकाच्या परिश्रमिकांच्या प्राप्ती शिवाय, कंपनी, तिचे समर्थक, तिचे व्यवस्थापन किंवा तिच्या नियंत्रित कंपनी,ज्या मंडळांच्या न्यायनिर्णयात असतात आणि त्यांच्या स्वतंत्र निर्णयाला प्रभावित करू शकतात, सोबत कोणतेही अन्य भौतिक आर्थिक संबंध किंवा व्यवहार नसतात. प्रकटीकरणाचा मार्गदर्शक सिद्धांत म्हणून, कसूरी करणारी म्हणून एका कंपनीचे नाव उघड करतांना कोणतेही भौतिक सत्य लपविले जाऊ नयेत आणि सर्व संचालकांची नावे प्रकाशित केली जावीत. तथापि, असे करतांना, संबंधित व्यक्ती एक स्वतंत्र संचालक होता हे स्पष्ट करणारा अनुकूल भेद दाखविणारा अभिप्राय दिला जावा. समानप्रकारे सरकार किंवा वित्तीय संस्थांचे नामनिर्देशित व्यक्ती असणा-या संचालकांची नावांचे सुद्धा प्रतिवेदन केले जावी पण त्यासोबत अनुकूल अभिप्राय 'नामनिर्देशित संचालक' समाविष्ट केला जावा.

म्हणून, स्वतंत्र संचालक आणि नामनिर्देशित संचालक यांच्या नावाविरुद्ध, त्यांनी कंसात क्रमशः 'Ind" आणि "Nom" हे संक्षेपाक्षर सूचवावे, जेणेकरून त्यांना अन्य संचालकांपासून वेगळे ओळखता येईल.

५.३ सरकारच्या जबाबदा-या

सरकारची जबाबदारी स्विकारण्याच्या बाबतीत, संचालकांच्या नावांचे प्रतिवेदन नाही केले आहे याची खात्री करावी. या ऐवजी, एक वाक्य ' गवर्नमेंट ऑफ -----अंडरटेकिंग ' त्यात जोडले जावे.

५.४ संचालक ओळख क्रमांक(डीआयएन) चा समावेश (डीआयएन)

संचालक बरोबर ओळखले गेले आहेत याची खात्री करण्यासाठी आणि कोणत्याही मामल्यात, सहेतूक कसूरी करणा-यांच्या यादीतील ज्या व्यक्तींची नावे संचालकांच्या नावांसारखी दिसतात, त्यांना चूकीने कर्जाच्या सुविधा अशा आधारावर नाकारल्या जाऊ नये, म्हणून बँका /वित्तीय संस्थांना त्यांच्याद्वारे रिझर्व बँक ऑफ इंडिया/ कर्ज माहिती कंपनींना प्रस्तुत केल्या जाणा-या माहितीतील(डाटा) एका क्षेत्रात संचालक ओळख क्रमांक(डीआयएन) सामिल करण्याचा सल्ला दिला जातो..

रु २५ लाख व अधिक रकमेबाबत जाणुनबुजुन कसुरी (दावा दाखल न केलेली खाती) करणारांची प्रकरणे आरबीआयकडे तिमाही धर्तीवर सादर करावयाचा नमुना:

बँक/वित्तसंस्थांनी, जाणुनबुजुन कसुरी करणारांची (दावा दाखल न केलेली खाती) माहिती, कॉपॅक्ट डिस्कवर, आरबीआयकडे तिमाही धर्तीवर, पुढील रचना वापरुन (तीच फील्ड नेम्स वापरुन) कळविणे आवश्यक आहे:

फील्ड	फील्डचे नाव	प्रकार	साईज	माहिती	रिमाक्स
१	एससीटीजी	अंक	१	बँकेची कॅटेगरी/एफआय	१/२/४/६/८ हे अंक फीड केले जावेत. १ एसबीआय आणि त्याचे असोसिएट बँके २ नॅशनलाईज्ड बँका ४ विदेशी बँके ६ प्राईवेट सेक्टर बँका ८ वित्तीय संस्था
२	बीकेएनएम	अक्षर	४०	बँकचे नाव/एफआय	बँकेचे नाव/एफआय
३	बीकेबीआर	अक्षर	३०	शाखा नाव	शाखेचे नाव
४	राज्य	अक्षर	१५	राज्याचे नाव	बँक असलेल्या राज्या चे नाव
५	एसआरएनो	अंक	४	अनु क्र.	अनु क्र.
६	पीआरटीवाय	अक्षर	४५	पार्टीचे नाव	कायदेशीर नाव
७	आरईजीएडीडीआर	अक्षर	९६	रजिस्टर्ड पत्ता	रजिस्टर्ड कार्यालय पत्ता
८	ओएसएएमटी	अंक	६	थकबाकीची रक्कम रुपयांमध्ये (राउंडेड ऑफ)	
९	एसयुआयटी	अक्षर	४	खटला दाखल केला आहे	दावा दाखल केला असल्यास 'SUIT'

				की नाही	हे शब्द टाईप करावेत. इतर बाबींसाठी हे फीलड रिकामे ठेवावे.
१०				इतर बँकेचे नाव/एफआय	त्या ग्राहकाने कर्जसुविधा घेतली असल्या इतर बँका/वित्तसंस्थांची नावे द्यावीत. ही नावे संक्षिप्त स्वरूपातही फीड करता येतील. उदा. बँक ऑफ बरोडासाठी बीओबी, स्टेटबँक ऑफ इंडियासाठी एसबीआय इत्यादि.
११	डीआयआर१	अक्षर	४०	संचालकाचे नाव	(अ) संचालकाचे पूर्ण नाव दिले जावे. (ब)सरासरी कंपन्यांबाबत, केवळ ---सरकारच्या उपक्रम' एवढेच दिले जावे. (क)बँका/वित्तसंस्था/केंद्रसरकार/राज्य सरकार ह्यांच्या नामनिर्देशित संचालकांसमोर, दिलेल्या कंसात 'Nom' दिले जाव (ड)स्वातंत्र संचालकांच्या नावासमोर, कंसामध्ये 'Ind' दिले जावे. (ई)कर्जदाराचे खाते कसुरीकर्ता म्हणून वर्गीकृत झाले त्या वेळी जे पदाधिकारावर होते परंतु आता नाहीत अशा संचालकांबाबत, त्यांच्या नावासमोर@ हे चिन्ह द्यावे..
१२	डीआयएन_डीआयआर १	अंक	८	डीआयआर १ च्या संचालकाचा ओळख क्रमांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर १
१३	डीआयआर २	अक्षर	४०	संचालकाचे नाव	डीआयआरप्रमाणे २
१४	डीआयएन_डीआयआर २	अंक	८	डीआयआर २ च्या संचालकाचा ओळख क्रमांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर २
१५	डीआयआर ३	अक्षर	४०	संचालकाचे नाव	डीआयआरप्रमाणे ३ संचालकाचे नाव

१६	डीआयएन_डीआयआर ३	अंक	८	डीआयआर ३ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ३
				डीआयआर १ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर १
१७	डीआयआर ४	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे १
१८	डीआयएन_डीआयआर ४	अंक	८	डीआयआर ४ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ४
१९	डीआयआर ५	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे ५
२०	डीआयएन_डीआयआर ५	अंक	८	डीआयआर ५ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ५
२१	डीआयआर ६	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे ६
२२	डीआयएन_डीआयआर ६	अंक	८	डीआयआर ६ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ६
२३	डीआयआर ७	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे ७
२४	डीआयएन_डीआयआर ७	अंक	८	डीआयआर ७ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ७
२५	डीआयआर ८	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे ८
२६	डीआयएन_डीआयआर ८	अंक	८	डीआयआर ८ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ८
२७	डीआयआर ९	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे ९
२८	डीआयएन_डीआयआर ९	अंक	८	डीआयआर ९ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ९
२९	डीआयआर १०	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे १०
३०	डीआयएन_डीआयआर १०	अंक	८	डीआयआर १० च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर १०
३१	डीआयआर ११	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे ११
३२	डीआयएन_डीआयआर ११	अंक	८	डीआयआर ११ च्या संचालकाचा ओळख कर्मांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर ११

	१५५			संचालकाचा ओळख क्रमांक	संचालकांचे डीआयआर ११
३३	डीआयआर १२	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे १
३४	डीआयएन_डीआयआर१२	अंक	८	डीआयआर १२ च्या संचालकाचा ओळख क्रमांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर १२
३५	डीआयआर १३	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे १३
३६	डीआयएन_डीआयआर१३	अंक	८	डीआयआर १३ च्या संचालकाचा ओळख क्रमांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर १३
३७	डीआयआर १४	अक्षर	४०	संचालका चे नाव	डीआयआरप्रमाणे १४
३८	डीआयएन_डीआयआर१४	अंक	८	डीआयआर १४ च्या संचालकाचा ओळख क्रमांक	८ अंकी संचालक ओळख क्रमांक संचालकांचे डीआयआर १४
	एकूण बाईट्स		९५३		

(१) संचालकाची एकूण १४ पेक्षा अधिक असल्यास, अतिरिक्त संचालकांचे नावे 'इतर संचालकांच्या' स्तंभात लिहिली जावी.

(२) ही माहिती/डेटा, वरील नमुन्यामध्ये कॉम्पॅक्ट डिस्कमध्ये केवळ .dbf फाईल मध्ये सादर केला जावा. सीडी सादर करतेवेळी बँका/वित्तसंस्थांनी पुढील बाबीसंबंधाने खात्री करून घ्यावी :

- ती सीडी वाचनीय (रीडेबल) असून करप्ट/व्हायरस बाधित नाही.
- त्या सीडीवर लेबल लावले जावे व त्यावरील बँकेचे नाव, यादीचे नाव व ती ज्या कालासाठी आहे तो कालावधी, आणि त्या लेबलवर निदर्शित केलेले व पत्रात लिहिलेले यादीचे नाव एकच असल्याची खात्री करून घ्यावी.
- प्रत्येक फील्डचे नाव व रुंदी व त्या फील्ड्सचा काटेपोरपणे वरील नमुन्याप्रमाणेच असल्याची खात्री करावी.
- रु. २५ लाखांपेक्षा कमी थकबाकी असलेली रेकॉर्ड्स वगळण्यात आली आहेत.
- ज्या बाबत फिर्याद केली गेली आहे असे खाते समाविष्ट करण्यात आलेले नाही.
- पुढील प्रकारच्या शब्दांचा वापर टाकण्यात आला आहे 'M/s', 'Mr', 'Shri' इत्यादी (कारण त्यामुळे फील्ड्सअना योग्य प्रकारे इंडेक्स करता येणार नाही.)
- तसे लागू असल्यास, 'Mrs', 'Smt', 'Dr' ह्यासारखे शब्द त्याव्यक्तीच्या नावाच्या शेवटी फीड करण्यात आले आहेत..
- "SUIT" हे फील्ड आणि DIR१ पासून, DIR१४, दरम्यानची काही फील्ड्स वगळता, लागू असल्यानुसार माहिती संपूर्णपणे भरती गेली असून कोणताही स्तंभ रिकामा ठेवलेला नाही.

(३) 'निल' डेटाच्या बाबतीत कोणतीही सीडी पाठविण्याची आवश्यकता नाही. आणि त्याबाबत एखाद्या पत्राद्वारे किंवा फॅक्सद्वारे कळविले जाऊ शकते.

(४) 'जाणूनबुजून कसुरी करणारांची यादी त्याबाबतचा तपशीलवार माहिती नीट पडताळूनच तयार केली असून त्याबाबतचे आरबीआयच्या सूचना काटेकोरपणे पाकण्यात आल्या आहेत' असे पुरेशा वरिष्ठ अधिकाऱ्याने दिलेले प्रमाणपत्र सीडीसोबत जोडले जावे.

महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्या परिपत्रकाची यादी

अनु.क्र.	परिपत्रक	दिनांक	विषय	परिच्छेद क्र.
१.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल(डबल्यु)१२/२०.१६.००२(१)/९८-९९</u>	२०.०२.१९९९	रु २५ लाख व त्यापेक्षा अधिक रकमेबाबत जाणुनबुजुन कसुरी केल्याच्या प्रकरणांवरील माहितीचे संकलन	१
२.	डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी. ४६/२०.१६.००२/९८-९९	१०.०५.१९९९	कसुरी करणाऱ्या कर्जदारांबाबतची माहिती उघड करणे - कसुरीकर्ते/दावा दाखल केलेली खाती ह्यांची यादी व जाणुनबुजुन केलेल्या कसुरीवरील माहिती	जोडपत्र १
३.	डीबीओडी.क्र.डीएल(डबल्यु).बीसी.६१/२०.१६.००२/९९-२०००	०१.०४.२०००	बँका व वित्तसंस्थांच्या जाणुनबुजुन कसुरी करणाऱ्या कर्जदारांवरील माहितीचे संकलन व प्रसार	५ आणि जोडपत्र
४.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी.५४/२०.१६.००१/२००१-०२</u>	२२.१२.२००१	कसुरीकारांवरील माहितीचे संकलन व प्रसार	५
५.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल(डबल्यु)बीसी.१६.००३(१)/ २००१-०२</u>	३०.०५.२००२	जाणुनबुजुन कसुरी करणारे लोक व त्यांच्यावरील कारवाई	२, २.१ ते २.८
६.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी.१११ / २०.१६.००१/ २००१-०२</u>	०४.०६.२००२	क्रेडिट इन्फर्मेशन ब्युरो (सीआयबी) ला कर्जाविषयक माहिती सादर करणे	२.९
७.	डीबीओडी.क्र.डीएल(डबल्यु).बीसी ५८ / २०.१६.००३/२००२-०३	११.०१.२००३	जाणुनबुजुन कसुरी करणारे व दुसरीकडे वळविणे - त्याविरुद्ध कारवाई	२.१, २.२
८.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी.७/२०.१६.००३/ २००३-०४</u>	२९.०७.२००३	जाणुनबुजुन कसुरी करणारे लोक व त्यांच्यावरील कारवाई	३
९.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी.९५/२०.१६.००२/२००३-०४</u>	१७.०६.२००४	२००४-०५ - सालासाठी वार्षिक धोरण निवेदन - कर्ज विषयक माहितीचा प्रसार-सिबिल भूमिका	२.९
१०.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी. ९४/२०.१६.००३/२००३-०४</u>	१७.०६.२००४	२००४-०५ - सालासाठी वार्षिक धोरण निवेदन - कर्ज विषयक माहितीचा प्रसार-सिबिल भूमिका- जाणुनबुजुन कसुरी करणारे - प्रक्रियेवरील स्पष्टीकरण	३
११.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी.१६/२०.१६.००३/२००४-०५</u>	२३.०७.२००४	जाणुनबुजुन केलेल्या कसुरीची तपासणी आणि जाणुनबुजुन कसुरी करणाऱ्यांवरील कारवाई	४
१२.	<u>डीबीओडी.क्र.डीएल(डबल्यु)बीसी.८७/२०.१६.००३/२००७-०८</u>	२८.०५.२००८	जाणुनबुजुन कसुरी करणारे लोक व त्यांच्यावरील कारवाई	२.१

१३.	मेल बॉक्स क्लासिफिकेशन	१७.०४.२००८	तडजोडीने हिशेबपूर्तीखाली असलेली खाती कळविणे	२.९
१४.	डीबीओडी क्र. डीएल.२७३८/२०.१६.००१/२००८-०९	०३.०२.२००९	कसुरीकार (दावा दाखल न केलेली खाती)/जाणुनबुजुन कसुरी केलेले लोक (दावा दाखल न केलेली खाती) ह्यांची यादी सीडीवर सादर करणे.	जोडपत्र I
१५.	डीबीओडी.क्र.डीएल.१५२१४/२०.१६.०४२/२००९-१०	०४.०३.२०१०	“पंजीकरण प्रमाणपत्र” देणे – क्रेडिट इन्फरमेशन व्यवसाय सुरु करणे- एकसपेरियन क्रेडिट इन्फरमेशन कंपनी ऑफ इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड	२.९
१६.	डीबीओडी क्र. डीएल .बीसी.८३/२०.१६.०४२/२००९-१०	३१.०३.२०१०	“पंजीकरण प्रमाणपत्र” देणे – क्रेडिट इन्फरमेशन व्यवसाय सुरु करणे- इक्विफॅक्स क्रेडिट इन्फरमेशन सर्व्हिसेस प्रायव्हेट लिमिटेड	२.९
१७.	डीबीओडी.क्र.डीएल.बीसी.११०/२०.१६.०४६/२००९-१०	११.०६.२०१०	क्रेडिट इन्फरमेशन कंपन्यांना माहिती सादर करणे - कर्ज संस्थांद्वारे सादर करावयाच्या माहितीचा नमुना	२.९
१८.	डीबीओडी क्र.सीआयडी.बीसी.४०/२०.१६.०४६/२०१०-११	२१.०९.२०१०	क्रेडिट इन्फरमेशन कंपन्यांना माहिती सादर करणे - डायरेक्ट आयडेंटिफिकेशन नंबर (डीआयएन) समाविष्ट करणे	५.४ आणि जोडपत्र १
१९.	डीबीओडी क्र.सीआयडी.बीसी. ६४/ २०.१६.०४२/२०१०-११	०१.१२.२०१०	“पंजीकरण प्रमाणपत्र” देणे – क्रेडिट इन्फरमेशन व्यवसाय सुरु करणे- हाय मार्क क्रेडिट इन्फरमेशन सर्व्हिसेस प्रायव्हेट लिमिटेड	२.९
२०.	डीबीओडी क्र.सीआयडी.बीसी. ३०/२०.१६.०४२/२०११-१२	०५.०९.२०११	कर्ज विषयक माहिती, क्रेडिट इन्फरमेशन कंपन्यांना देणे - रु.१ कोटी व अधिक रकमेची कसुरी करणारे व रु.२५ लाख व अधिक रकमेची जाणुन बुजुन कसुरी करणारे – दावे दाखल केलेल्या खात्यांची कर्ज विषयक माहिती प्रसूत करणे.	२.९
२१.	डीबीओडी क्र.सीआयडी.बीसी.८४/ २०.१६.०४२/२०११-१२	०५.०३.२०१२	“पंजीकरण प्रमाणपत्र” देणे – क्रेडिट इन्फरमेशन व्यवसाय सुरु करणे- क्रेडिट इन्फरमेशन ब्युरो (इंडिया) लिमिटेड	२.९